
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

CULTURE AND CIVILIZATION

**PROF. DR. MUHARREM DAŞDEMİR TARAFINDAN
YAYIMLANAN BİR ÇALIŞMA: KEŞFÜ'L- ME'ÂNÎ**

**A Study Published by Prof. Dr. Muharrem Daşdemir:
Keşfü'l- Me'ânî**

Zeynep Şule DEĞERLİ*

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/Type
19.02.2021	07.04.2022	28.04.2022	Kitap Tanıtma
Atıf/Citation: Değerli, Zeynep Şule (2022) "Prof. Dr. Muharrem Daşdemir Tarafından Yayınlanan Bir Çalışma: Keşfü'l- Me'ânî", <i>Culture and Civilization</i> , 1 (2), 125-135.			

Esere adını veren ve Arapça tamlama oluşturan keşf kelimesi açma, meydana çıkarma (Devellioğlu 2012: 588) anlamına gelmektedir. Me'ânî kelimesi ise mânâ kelimesinin cem 'i'dir (Devellioğlu 2012: 668). İki kelimeden oluşan bu tamlama "anlamların meydana çıkarılması" anlamına gelmektedir.

Safer 800 / Ekim-Kasım 1397 yılında yazılan *Keşfü'l-Me'ânî*'nin yazarı Muhammed bin 'Âşık Selmânü'l-Lâzki'dir. Fakat Fuat Köprülü'nün verdiği bilgiye göre yazarın adı "Lâdikli Mehmet bin Âşık Selmânü'l Lâdikî" olarak geçmektedir (Köprülü 2004: 357).

Keşfü'l- Me'ânî'nin sonunda yazarın adı Muhammed bin Âşık Selmanü'l- Lâzki olarak kaydedilmiştir. Yazarın isminde yer alan "Lâzki" ifadesinin bugün Hatay'ın güney bölgesinde yer alan eski bir Türkmen, Kıpçak/Memluk yerleşim bölgesi olan Suriye'deki en büyük liman şehri Lazkiye'ye dayandığı bilgisine ulaşılmaktadır (Daşdemir 2007: 40).

Seçkin Endülüs kıraatçilerinden olan Şatibî yine kendisi gibi seçkin kıraatçilerden olan Ebu Amr Osman b. Said ed-Danî'nin yedi kıraatle alâkalı *et-Teyisir* kitabını 1173

---

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Erzurum/TÜRKİYE, zeynep.degerli@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0402-7844.

beyitten oluşan bir kaside hâlinde yazmıştır. *Hırzu'l-Emani* adıyla bilinen bu kaside, kıraatte çok önemli bir yer tutmuş ve yazarın adıyla anılan bir kıraat tariki (eş-Şatibiyye) oluşturmuştur. Bu kıymetli eser defalarca şerh edilmiştir (Daşdemir 2007: 40).

Söz konusu eser *Keşfü'l-Me'ânî* de XIV. yüzyılın sonlarında Şatibi'nin *Hırzu'l-Emani* adlı kasidesinin Muhammed bin Âşık Selmanü'l- Lâzkî tarafından yazılan Kur'an-ı Kerim'in kıraatıyla alakalı Türkçe manzum bir şerhidir.

Sözlükte ilk anlamı “okumak” olarak verilen kıraat, dinî bir kavram olarak Kur'an-ı Kerim'i okumak demektir. Hadis terimi olarak ise kıraat, hadis öğrenmenin yollarından biridir. Râvînin hocasından dinlediği hadisleri yine hocasına okuması anlamına gelir (Karaman vd. 2009: 330).

Ayrıca, Kur'an-ı Kerim'in med (harfleri uzatarak okuma), kasr (harfleri uzatmama), hareke, sükun, nokta, i'rab (kelimenin üstün, esre ve ötre alması) idgam (harflerin birleştirilerek okunması) vs. bakımından farklı şekillerde okunmasına kıraat denir (Karaman vd. 2009: 330).

Türk dilinde, kültüründe ve kıraat ilminde önemli bir boşluğu dolduracak olan *Keşfü'l-Me'ânî* Prof. Dr. Muharrem Daşdemir tarafından 2020 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasında neşredilmiştir.

Eser, muhteva olarak yedi kıraati (kıraat-i seb'a), kıraat imamlarını (kurra), ravilerini, konularını ve ihtilaflarını içermektedir. Eser kimi yerlerde tamamen tercüme özelliği göstermekte kimi yerlerde ise Şatibi'nin *Hırzu'l-Emani* adlı eserinden uzaklaşarak açıklayıcı bilgiler vermektedir.

Türkçenin XIV. yüzyılda tercüme dili açısından kullanımını örnekleyen, Eski Anadolu Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi özelliklerini bünyesinde barındıran bu eser, bablardan oluşmuştur ve bab adları biri Farsça diğerleri Arapça olmak üzere kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Üç ila yüz elli beyitlik manzumlerden (nazm) meydana gelen *Keşfü'l-Me'ânî*, genel hatlarıyla bakıldığında Şatibi'nin *Hırzu'l-Emani* sindeki sıralamaya göre ve şu şekilde tertip edilmiştir:

1-13. beyitler arasında Besmele, hamdele, naat, kitabın telif sebebini ve içeriğini açıklayan ve dualarla devam eden giriş bölümü; 14-24. beyitler arasında “Yedi Kıraat”ten kastın ne olduğu; 25-37. beyitler arasında kurra ve ravilerle rumuzların tanıtımı; 38-52. beyitler arasında rumuz, künye ve kıraat vecihlerinin veriliş biçimi hakkında bilgi; 53-61. beyitler arasında *Keşfü'l-Me'ânî* nin adı, kaynakları ve önemi; 61-65. beyitler arasında dua ve geçiş.

Bu kısımlardan sonra kıraatte usul olarak adlandırılan konulara girilmiş, çeşitli kurra ve ravilerin bu konudaki yöntemlerine değinildikten sonra (66-671) surelerdeki kıraat farklılıklarının anlatıldığı ferşü'l-huruf (672-1578) bölümüne geçilmiştir. Bundan sonra kıraatte tekbir okunacak yerlerin belirtildiği “Tekbir” babı (1579-1589) gelmektedir. Son bölümde ise harflerin mahreç ve sıfatları (1590-1619) tanıtılmış ve eserin yazılma tarihi ve başarısı belirtilerek dualarla esere son verilmiştir.

Keşfü'l-Me'ânî'nin nüsha bilgileri ise şöyledir: Eserin son bölümü olan *Bâbu Mehârici'l-hurûf ve Şifâtihâ Elletî Yehtâcü'l- Kârî İleyhâ*'da yer alan beyitleri birkaçını atlamak dışında aynıyla alan *Kava'id-i Teysir-i Kur'an* adlı eserdeki 27 beyitlik manzume sayılmazsa eserin bilinen tek nüshası Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesinde 197/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Bu eser müellif hattından istinsah edilmiştir. İstinsah tarihinin eskiliği, müellif hattından yararlanılarak yazıya geçirilmesi (H. 833 / M. 1429-1430) ve tek nüsha oluşu eserin önemini artırmaktadır.

Keşfü'l-Me'ânî 197 varaklı bir mecmua içinde 2b-139a varakları arasında yer almaktadır. Eser 180x136 mm boyutunda kalın aharlı, krem kâğıt üzerine, okunaklı, harekeli bazen talik özelliği gösteren nesih hatla yazılmıştır. Her sayfada on iki satır yer almaktadır. Son dört sayfa dışında beyitlerin ikinci mısraları içerlek olarak birinci mısranın altına yazıldığı için bir sayfada altı beyit yer almaktadır. Son dört sayfada ise beyit mısraları karşılıklı yazıldığı için sayfa başına on iki beyit düşmektedir. Eserin beyit sayısı tashih beyitleriyle beraber 1628 olmaktadır.

Mısraların altında, üstünde ve derkenarda birtakım açıklamalar bulunmaktadır. Bu açıklamaların bir iki tanesi Farsça, diğerleri Türkçe ve Arapçadır. Bu kısımlarda çeşitli açıklamalar, tashihler, örnekler, ayet ve sure listeleri, başka şairler ya da kıraat alimlerinden yapılmış alıntılar yer almaktadır.

Bu alıntılarda hat, mürekkep rengi değişmektedir ve açıklamanın bittiğini göstermek için metnin sonunda işaretler ve kısaltmalar kullanılmıştır. Bu haşiyeler birbirinden farklı olduğu için haşiyelerin çeşitli kalemlemlerden çıktığı düşünülmektedir. Bazı haşiyeler ise ilgili olduğu bölümden uzağa düşmüştür. Bu durum haşiyelerin bir kısmının müellif nüshasından kopya edildiği düşüncesini akıllara getirmektedir.

Ayrıca derkenarda kendisiyle alakalı bir beyit olmadığı hâlde ele alınan sureyle ilgili kıraat ihtilaflarına da yer verilmiştir.

Eserde birtakım kısaltmalara yer verilmiştir. Bu kısaltmaların çoğu haşiyelerle ilgilidir. Bunlardan birkaç tanesi örneklenecek olursa:

تم **temme:** Haşiyenin bittiğini gösterir.

خ **nüsha**: Haşiyenin başka nüshada geçtiğini gösterir.

• **intiha**: Haşiyenin bittiğini gösterir.

Haşiyelerin ilgili olduğu yeri işaretlemek için birtakım teknikler kullanılmıştır:

Satır altına, üstüne veya yanına yazma; normal ya da noktalı çizgi ile yerini işaretleme, küçük ok ucu ile yerini gösterme gibi.

Haşiyelerin birbiriyle karışmasını önlemek içinse başvurulan yöntemler şöyledir:

Haşiyeleri birbirine zıt yönde ve zikzaklı yazma, haşiyeleri ya düz bir çizgiyle birbirinden ayırma ya da kenarı zikzaklı veya düz bir çizgiyle etrafını çevirme, farklı grupları göstermek için hat sanatındaki tırnak işaretini piramit şeklinde üçlü kullanma.

İmale, idgam ve vasl gibi kıraat olaylarını belirtmek için de bazı gösterim şekilleri kullanılmıştır: İmale yapılan yerler elifin altına konulan bir **kesre** ile, idgam yapılan kelimeler, iki kelimenin arasına veya ikincinin ilk harfine konulan **şedde** ile, vasl hâlinde hareke alan tenvin nunu, tenvinden sonra üste ya da alta konulan küçük bir **nun** ile gösterilmiştir.

Yanlış yazılan yerlerin üzeri tek ya da çift çizgiyle çizilmiş ve doğrusu verilmiştir. Eğer tek harf yanlış yazılmışsa kelimenin tümü düzeltilmemiş, ilgili harfin altına doğrusu yazılmıştır. Metindeki herhangi bir bozulma, silinti/kazıntıdan dolayı mürekkep dağılması olduğunda doğru şekli derkenarda verilmiş ve "...beyân" şeklinde okuyucu uyarılmıştır. Harekelerle ilgili sonraki düzeltmelerde neredeyse harekelerin hepsi yanlış koyulmuştur. Bu da müstensih dışında başka biri tarafından yapılan bir düzeltme olduğunu göstermektedir.

Nüshada başlıklar, vurgulanmak istenen bazı rumuz harfleri, harf kümeleri ve kıraatle ilgili grup ya da imam/ravi adları kırmızı mürekkeple yazılmış, genel olarak ise siyah mürekkep kullanılmıştır.

Eser, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır fakat dil ve üslup özellikleri bakımından bu dönemin eserlerinden farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar üç hususta karşımıza çıkmaktadır: Kıpçak Türkçesine ait morfolojik unsurlar, Arapça-Türkçe melezi cümle ya da cümle kırıntıları ve Şatibi'den gelen rumuzat sistemi.

İlk kez Şatibi tarafından geliştirilip *Hırzu'l-Emani*'de uygulanan rumuzat sistemi şöyledir: Vezin engelini aşmak için kıraat imam, ravi ve grupları birer harf ya da harf grubu/kelime ile temsil edilmiştir. Şatibi'den sonra kıraatte çok yaygın olarak kullanılan bu yöntem nüshada sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Bu sistem özel bir ebce cetveli ile *Keşfü'l-Me'ânî*'nin başında yer almaktadır.

ebeb (أبج)	Dürî[-yi] Kisâ'î	ت	Nâfi'	ا
	'Âşim Hamza Kisâ'i	ث	Ḳālūn	ب
dehez (دهز)	Ḳurrâ Ğayr-ı Nâfi'	خ	Verş	ج
	İbn 'Âmir ve Kūfiyyân	ذ	İbn Keşîr	د
	İbn Keşîr ve Kūfiyyân	ظ	Bezzî	ه
huḫfî (خطي)	Ebū 'Amr ve Kūfiyyân	غ	Ḳunbül	ز
	Ḥamza ve Kisâ'i	ش	Ḳavvās	
kelem (كلم)	Bekr ve Ḥamza ve Kisâ'î	Şuḫbe (صحابه)	Ebū 'Amr	ح
	Ḥaḫş ve Ḥamza ve Kisâ'î	Şiḫâb (صحاب)	Dürî	ط
naşa' (نصغ)	Nâfi' ve İbn 'Âmir	'Amme (عم)	Ḳuteybe	
			Sūsî	ى
faẓaḫ (فضخ)	Nâfi' ve İbn Keşîr ve Ebu 'Amr	Semâ (اسما)	Şüccâ' (yz.: Süccâ' ?)	ك
	İbn Keşîr ve Ebū 'Amr	Ḥaḫ (حق)	İbn 'Âmir	
reset (رست)	İbn Keşîr ve Ebū 'Amr ve İbn 'Âmir	Nefer (نفر)	Hişâm	ل
			İbn Zekvân	م
şeḫez (شخذ)	Nâfi' ve İbn Keşîr	Ḥirmî (حرمي)	'Âşim	ن
			Ebu Bekr ⁴⁵	ص
zağaş (ظفتش)	Nâfi' ve Kūfiyyân	Ḥişn (حصن)	Ḥaḫş	ع
			Ḥamza	ف
			Ḥalef	ض
			Ḥallâd	ق
			Kisâ'î	ر
			Ebū'l-Ḥāriş	س

(Daşdemir 2020: 47)

Bu yöntemle imam ve ravilerin adlarının sürekli tekrar edilmesi yerine yer alan herhangi bir kelimedede onu temsil eden harf kırmızı mürekkeple yazılmış, bu da vezin açısından kolaylık sağlamıştır. Bu durumda beyitte iki anlam ortaya çıkmaktadır: 1) beyitte geçen kelimenin sözlük anlamını karşılayan “lafzi anlam”, 2) kırmızı mürekkeple yazılan harfin işaret ettiği” remzî anlam”. Okuyucu, beyitte geçen kelimenin önce sözlük anlamını dikkate alarak beyitte söz edilen kıraat olayını öğrenmeli, daha sonra harflerin remzî anlamlarına bakarak bu olayların hangi imam ve raviyle ilgili olduğunu tespit etmelidir.

Eser konusu itibarıyla birçok sure adı ihtiva etmektedir. Ancak bu sure adları dönemin âlimleri ve yazarlarının tercihleri olmakla beraber bilinen sure adlarından farklıdır. Bazı sureler içeriklerine göre, bazılarıysa ilk kelime veya kelimelerine göre adlandırılmış; kimi zamanda Kur'ân-ı Kerim'deki sıra dikkate alınarak ilk birkaç sure evvel, şânî, râbî',

hâmis adlarıyla verilmiştir. Fakat bu sıralama Fatıha suresinden değil, Bakara suresinden başlamaktadır.

Keşfü'l-Me'âni kıraat ve dil bilgisi terimleri bakımından da zengin bir eserdir. Eserde bazı Türkçe kelimeler de kıraat terimleri yerine kullanılmıştır.

Bırak- 'düşür-, hazfet-', *bindür-* 'idgam yap-', *kın* 'müdgamün fih', *çek-* 'med yap-, sesi uzat-'

Keşfü'l-Me'âni'de kıraat/dil bilgisi olaylarını anlatmak için zaman zaman kelime vezinleri de kullanılmıştır.

Tâ tefe 'fûl ma' tefâ'ül Bezziden idgâm olur

Vaşl-ıçun mişlü'l- تیمم ma' توفى fi'n-Nisâ

'*Tefâ'ül* ile *tefe'ül* vezninde olan kelimeler Bezzi kıraatinde idgam ile okunur. Vasl hâlinde Nisâ'daki تیمم ile توفى (Bakara/267) gibi'

Eserde harfler genellikle Arapçadaki adlarıyla anıldığı hâlde, tâ', zâ', hâ', yâ' harfleri bazen vezin gereği "ti, zi, hi, yı" şeklinde verilmektedir.

Keşfü'l-Me'âni'de sayılar genellikle Türkçe ya da Arapça verilmesine rağmen bazen sayı ifadeleri için ebce sistemi de kullanılmıştır.

Eserin nazım şekline bakılacak olursa mahlas beyiti olmayan *Keşfü'l-Me'âni*'nin kafiye düzeni *aa xa xa* şeklindedir. Nazım şekli "nazım" olan eserde en kısa manzume üç, en uzun manzume yüz elli beyitten oluşmuş, bölümler farklı aruz vezniyle yazılsa da nazım şekli değişmemiştir.

Keşfü'l-Me'âni'de kafiye ise genellikle yarım kafiye ve tam kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır. Redifler ise *it-* yardımcı fiilinin tekrarıyla ya da tek bir kelimededen oluşturulmuştur. Eserde prensip olarak göz için kafiye hâkim olduğundan kafiye yapılacak kelimeler bazen biçimsel bütünlüğü sağlamak için her zamankinden farklı imlada yazılmıştır.

Eserde konunun ele alınışında bazı anlatım özellikleri dikkat çekmektedir bu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Arapça kelimeler, Türkçede bilinen anlamlarında değil, Arapçadaki anlamlarında kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte geçen "ma'rûf" kelimesi yaygın olan "bilindik, meşhur" anlamlarında değil, "iyilik, dostluk göstergesi" anlamında kullanılmıştır.

Uş ben ol on altı harfi kim bu yirde derc olar

Türki dilce sen şehe zikrini istibdâl ile

Bellü kılsam nola lutfından kim Hâk ma'rûfidur

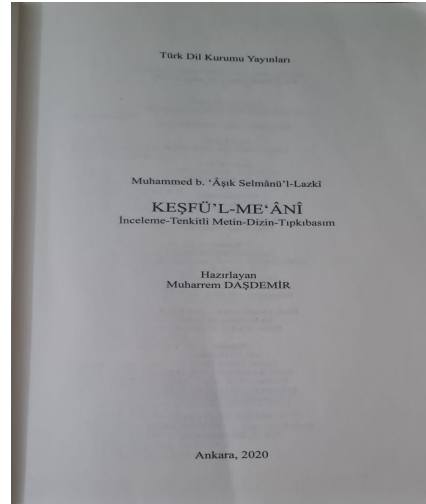
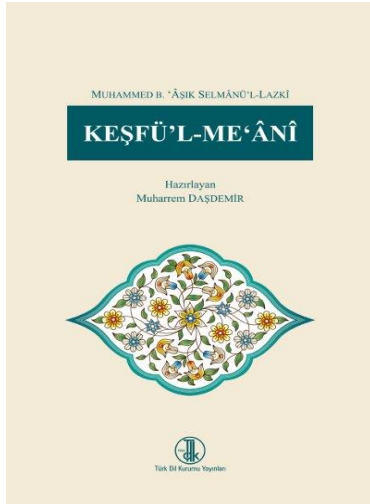
Žı'f-ı rahmet şâbit oldı bildüñ istidlâli-ile

“Şimdi ben, burada dercedilmiş olan o on altı harfi (ب، ت، ث، ج، ح، د، ذ، ر، س، ش، ن، م، ل، ك، ق، ض) Türk diliyle sırasını değiştirerek sen şaha bildirsem ne olur? Allah'ın ihsanı olan o harflerin lutfundan rahmetin yarısı ispat edilmiş oldu; deliliyle bildin” (Daşdemir 2020: 61)

Yukarıdaki beyitte de görüldüğü üzere anlam bazen mısra içinde tamamlanmamış, sonraki beytin bir mısrası, bazen de bir mısranın yarısı önceki beyitle ilgi kurularak devam etmiştir.

Anlatım özelliklerinden bir diğeri ise şudur: Kıraatle alakalı bir ayet ya da kelime birden fazla surede geçiyorsa bu kelimenin doğru tespit edilebilmesi için, kelimenin surede hangi kelimenin önünde/sonunda bulunduğu, söz konusu kelimelerin hangi sırada verildiği belirtilmiş veya kelime kendisinden önceki-sonraki kelimeyle beraber alınmıştır.

Türk dili ve edebiyatı için dil ve söz varlığı açısından önemli özelliklere ve geniş bir malzemeye sahip olan bu eser üzerine Prof. Dr. Muharrem Daşdemir tarafından inceleme, tenkitli metin, dizin kısımlarından oluşan titizlikle ve özenle hazırlanmış bir çalışma yapılmıştır.

Türk Dil Kurumu tarafından neşredilen *Muhammed b. 'Âşık Selmânü'l- Lazkî Keşfü'l- Me 'ânî İnceleme-Tenkitle Metin-Dizin-Tıpkıbasım* adlı eserin dış kapak ve ön kapak fotoğrafı.

Kitap giriş, *Keşfü'l- Keşfü'l-Me 'ânî*'nin dil özelliklerini (imlâ, fonetik ve morfolojik) içeren gramer, metin ve dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümü oldukça hacimlidir. Daşdemir, bu kısmı oldukça geniş tutarak eserin daha kolay anlaşılması için ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu kısım; *Keşfü'l-Me 'ânî*'nin yazarı ve eserleri, *Keşfü'l-Me 'ânî*'nin adı, konusu, kaynakları ve telif sebebi, bölümleri, yazılış tarihi ve yeri, nüshaları, bazı dil ve üslup özellikleri ana başlıklarıyla verilmiştir. Dil ve üslup özellikleri ana başlığı altında, dil ve üslup özellikleri anlatılırken Kıpçak Türkçesi özellikleri, Arapça unsurlar, Farsça unsurlar, imam/ravi ad ve rumuzları, sure adları, kıraat ve dil bigisi terimleri, ebcet, nazım şekli, vezin, kafiye, anlatım başlıkları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

İnceleme bölümünde eserin dil özellikleri ele alınmış; imla, ses bilgisi, şekil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Bu inceleme yapılırken Daşdemir metnin dil bütünlüğünün sağlanması için asıl metne bağlı kaldığını “...*Bu incelemede biz kendimizi asıl metinle sınırladık zira yazmadaki derkenarlar çeşitli tarihlerde, çeşitli kalemlerden çıktığı için dil bakımından farklı dönem ve muhitlere aitti. Bunların işe dâhil edilmesi eserin dil insicamının bozulmasına sebep olacaktı.*” (Daşdemir 2020: 11) sözleriyle ifade etmiştir.

Giriş ve İnceleme bölümlerinde yazmaya atf yapılmışsa nüshanın varak ve satır numarası, tenkitli metne atf yapılmışsa Daşdemir tarafından verilen beyit numaraları parantez içinde gösterilmiştir.

İnceleme bölümünde eserin yazılış özellikleri (ünlülerin yazılışı, ünsüzlerin yazılışı, durak işareti, bitişik/ayrı yazım ve bazı kelimelerin yazılışı) ve ses bilgisi (ünlüler, ünsüzler) olarak iki başlığa ayrılmış her iki başlığın altında ses olayları incelenmiştir. Şekil bilgisi kısmı ise isim, isimlerde yapım ve isimlerde çekim, zamir ve alt başlığında zamir türleri, sıfat ve alt başlığında sıfat türleri, zarf ve zarf türleri, edat, bağlaç, ünlem başlıklarında incelenmiştir. Bu kısım fiil ana başlığı altında fiillerde yapım ve fiillerde çekim alt başlıklarıyla sonlanmıştır.

Metin kısmı tenkitli metni kapsamaktadır. Tek nüshası incelenmiş olan eser transkribe edilirken yorumsuz bir transkripsiyon yapılmamış; mana, vezin, haşiyeler, mevzunun Kur'an-ı Kerim'le tutarlılığı ve Şatibi şerhleri de dikkate alınmıştır.

Ayrıca bu bölümde okuyucunun metne kolay ulaşmasını sağlamak için varak numarası verilmiş ve metindeki beyitler baştan sona numaralandırılmıştır. Vezin

değişikliğinin kolay anlaşılması için de her manzume kendi içinde beşer beşer numaralandırılmıştır.

Orijinal metinde olan birtakım yazım özelliklerinin tenkitli metinde korunmaya çalışıldığı ifade edilmiş ve bu özellikler şu şekilde sıralanmıştır.

1. Yazmada kırmızı ve siyah olmak üzere iki renk mürekkep kullanılmıştır. Bu renkler tenkitli metinde aynen muhafaza edilmiş hatta metnin tutarlılığı açısından kırmızı olması gereken yerlere müdahale edilmemiştir ancak aslında kırmızı renk olan mürekkebin zamanla renk değiştirdiği kelimelerde kırmızı renk kullanılmıştır.
2. Yazmada bir sözü vurgulamak ya da kırmızı olması gereken yerde siyah mürekkep kullanılan yerleri işaretlemek için bazı kelimelerin üstü çizilmiştir. Bu sözler bilgisayarın sunduğu imkânlar dikkate alınarak altı çizilmek suretiyle gösterilmiştir.
3. Yazmada satır altında, üstünde veya kenarda birçok Arapça ve Türkçe açıklama yer almaktadır. Bu açıklamalar asıl metindeki bir kelime ya da beyitle irtibatlandırılarak dipnot şeklinde verilmiştir.
4. Derkenarda cümle özelliği göstermeyen Arapça izahlar Latin harfleriyle verilmiştir. Cümle özelliği gösteren Arapça, Farsça ifadeler ise parantez içinde çevirileri de verilmek suretiyle Arap harfli olarak verilmiştir.
5. Eserde geçen Arapça cümleler ya da Kur'an'dan alınmış kelimeler verilirken tamamen yazmadaki imla esas alınmıştır. Eğer bir harf ya da hareke düzetmesi yapılmışsa dipnotta açıklanmıştır.
6. Arap harfli kelimeler sağdan sola dizilmiştir. Bu yüzden arada herhangi bir Latin harfli kelime ya da ek yoksa okunmaya Arap harfli metnin sağından başlanması gerektiği belirtilmiştir.
7. İdgamı göstermek için ise ikinci kelimenin ilk harfine farklı renkte (kırmızı metinde siyah, siyah metinde kırmızı) şedde konulmuştur. Bilgisayarda hareketin harften farklı renkte olmasına müsaade edilmediği için böyle bir durum olduğunda şedde işareti idgam yapılan iki kelimenin arsına konulmuştur.

Dördüncü bölüm olan Dizin ise iki kısımdan oluşturulmuştur. Birinci kısımda haşiyeler hariç, Latin harfleriyle verilen kelimeler; ikinci kısımda Arap harfleriyle verilen ayet, hadis ve kıraat terimleri yer almaktadır.

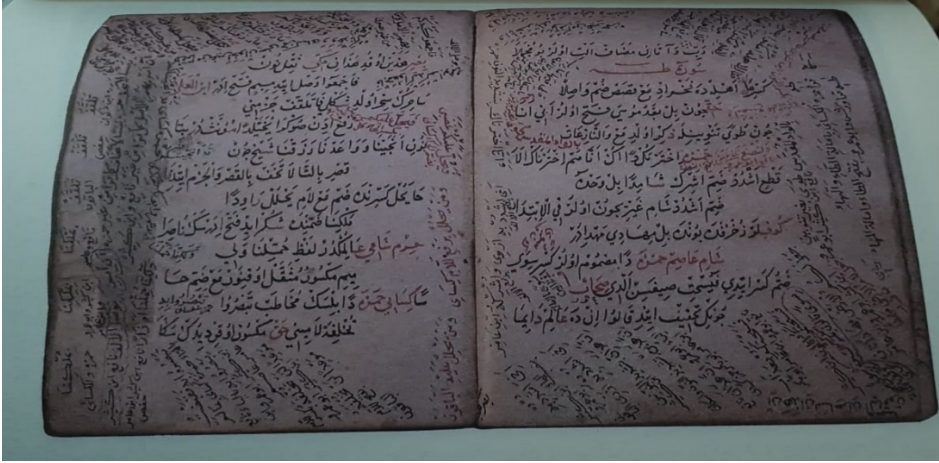
Dizine ait olan ikinci kısımdaki sıralamada dikkat edilen unsurlar ise şöyle ifade edilmiştir:

1. Ünlü uzunlulukları eş seslilik durumunda dikkate alınmıştır.
2. Ünsüzlerde standart harflerin altında veya üstündeki transkripsiyon işareti dikkate alınmadan standart Türkiye Türkçesi alfabesi sırasına konulmuştur. Transkripsiyon

işaretleri göz ardı edildiğinde eş seslilik oluyorsa; herhangi bir işarete sahip olmayan harf, altında çizgi/yay olan harf, altı noktalı harf, üstü işaretli harf şeklinde bir sıralama yapılmıştır.

3. Ayın ve hemze dikkate alınmamış, kendinden sonraki harfe göre değerlendirilmiştir. Bu harfler olmadan kelime bir başka madde başı ile karışırıyorsa öncelik ayın ya da hemzesiz olana verilmiştir.
4. Fiil ve isim madde başlarında eş seslilik olduğunda öncelik isme verilmiştir.
5. Tamlamalarda kelimeler arasındaki boşluk ve işaretler dikkate alınmadan sıralama yapılmıştır.
6. Arap harfleri Latin harflerinden sonra sıralanmıştır.
7. Birden fazla yazımı bulunan madde başlarında, diğer biçimlere de bakılması için ok işaretleriyle gönderme yapılmıştır.
8. Sure adlarının yanına parantez içinde Kur'ân'ın kaçınıcı suresi olduğu da yazılmıştır.
9. Alt madde başlarında da alfabetik sıralama gözetilmiştir.
10. Birden fazla görevi ya da anlamı olan kelimelerin numaralandırılarak önce temel anlamı/görevi, sonra yan anlamları/görevleri gösterilmiştir. Çok anlamlı bir kelimenin metindeki anlamı kestirilememişse farklı anlamlar arasına (;), yakın anlamlar arasına (,) konulmuştur.
11. Yazmada bitişik yazılmayan edatlar madde başı olarak alınmış fakat altına birlikte kullanıldığı kelimeler de sıralanmıştır. Bitişik yazılan edatlar ise birlikte kullanıldığı kelime ile beraber alınmıştır.
12. Tamlamaları oluşturan kelimeler ayrı ayrı madde başı olarak alınmış, Arapça ve Farsça tamlamalar alt maddede gösterilmiştir. "Allah" kelimesiyle yapılan tamlamalar ayrılmadan madde başı olarak alınmıştır. Türkçe tamlamalara ise deyimlerde yer verilmiştir.
13. Gerek görüldüğünde alt maddelere de anlam verilmiştir. Bu durumda, eksiz kelimelerin anlamı birinci kelimenin madde başı olduğu yerde, ekiyle birlikte deyimleşmiş tamlamanın anlamı ikinci kelimenin madde başı olduğu yerde verilmiştir.
14. Kelime türünü göstermek için ekleme yapılacak ismin sonuna (+), fiilin sonuna (-) işareti konulmuştur. Ancak Arapça ve Farsça kelimelerin arasına gelen (-) kısa çizginin fiil tabanıyla bir ilgisi yoktur.

Eserin kuruluşunda renklerin bir anlamı olduğu için metnin sonuna tıpkıbasımı da eklenmiştir.

Türk Dili sahasında bugüne kadar yapılmış eserlerin ortaya çıkmasında tarihî metinlerin önemli bir yeri vardır. Kur'an-ı Kerim'i doğru okuma noktasında da kıraat ilminin bilinip icra edilmesi için kıraat kitapları ayrı bir yere sahiptir. Bu açıdan *Keşfü'l-Me'ânî* de hem kıraat kitabının hem de XIV. yüzyıl tercüme dilinin önemli bir örneğidir.

Tek nüsha üzerinde Prof. Dr. Muharrem Daşdemir tarafından yapılan ayrıntılı gramer incelemesi, metnin daha iyi anlaşılması için eklenen dipnotlar ve açıklamalarla oluşturulan tenkitli metin, büyük bir titizlikle hazırlanan iki kısım dizin ve geniş bir kaynakçayla özverili bir çalışma sonucunda ortaya çıkan bu eser, Türkçeye hizmet etme noktasında başarılı bir örnektir.

Kaynaklar

Daşdemir, Muharrem (2020) *Muhammed b. 'Aşık Selmânü'l- Lazkî Keşfü'l- Me'ânî İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Ankara: TDK Yayınları.

Daşdemir, Muharrem (2010) "XIV. Yüzyıla Ait Türkçe Manzum Bir Şatibî Şerhi: *Keşfü'l-Me'ânî*", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14 (35), 29-48.

Devellioğlu, Ferit (2012) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Karaman, Fikret vd. (2009) *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul: Tavaslı Matbaacılık.

Köprülü, Fuat (2004) *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.